

TÜRK KÜLTÜRÜ

AYLIK DERGI

118

ORDU SAYISI

Sayı 118

Yıl X,10

Ağustos 1972

XVIII. YÜZYIL SONLARINA KADAR OSMANLI - TÜRK ORDUSUNA AİT ASKERİ KIYAFET VE UNVANLAR

İsmet Binark

Türk Kültürü Dergisi'nin Ağustos 1964 tarih ve 22 sayılı "Ordu Sayısı"nda, Türk askerî kıyafetlerinden resimlerle bazı örnekler verilmişti. Ancak verilen bu örnekler, daha çok Türk ordusunun modernleştirildiği son devirlere aitti. Bu yazımızda ise, XVIII. yüzyıl sonlarına kadar, Osmanlı askerî kıyafetlerinden resimlerle muhtelif örnekler verilecek ve yine o devirlerdeki askerî unvan ve tâbirlerin karşılıkları izaha çalışılacaktır.

Yeniçeri Ağası: (Resim 1)

Bütün yeniçeri ocağının en büyük kumandanıydı. Yeniçeri Ağaları XVI. yüzyıl başlarına kadar ocaktan yetişmiş ve bu makama neferlikten yükselmiş kimselerdi. Fakat yeniçerilerin cülûs bahşisi bahanesiyle bazı yolsuzluk ve itaatsizlikleri görülünce, Yeniçeri Ağalığına saraydan yetişmiş ve padişahın tam güvenini kazanmış kimseler tâyin edilmeğe başlanmıştı. Yeniçeri Ağaları Süleymaniye'de devlet malı bir sarayda otururlardı. Buraya Ağa Kapısı denilirdi. Yeniçeri Ağası, Ağa Kapısında toplanan ve bütün yeniçeri ocakları subaylarından teşkil olunan Ağa Divanı'nın da reisiydi. Bu divanda ocak işleri görülür, yeniçeri dâvalarına bakılırdı.

Padişahların Cuma ve bayram namazları alaylarında, padişahı kohlundan tutup attan indirmek ve ata bindirmek vazifeleri Yeniçeri Ağalarınınındı. Aynı zamanda bunlar İstanbul'un en büyük zabıta âmiriydiler.

Falakacı Başı: (Resim 2)

Sadrazamların şehirde kontrole çıktıkları zaman (ki buna kola çıkma tâbir edilir) rasladıkları suçluları dövdürme hizmetinde kullandıkları adamların başına verilen addır.

Ağa Yamağı: (Resim 3)

Yeniçeri Ağasının maiyetindeki emir çavuşuna verilen unvandır.

Başçavuş: (Resim 4)

Yeniçeri ocağının ağa bölüklerinden beşinci bölüğün kumandanı ve

bütün ocağın başçavuşuydu. Kendisinden başka iki çavuştan, yani orta çavuş ve küçük çavuştan ayırdedebilmek için bu ad verilmişti. "Çavuş-i büzürg" veya 'Serçavuş' da denilirdi. Ocağın Kethüda Bey'den sonra en nüfuzlu subayı Başçavuştu.

Tekkeli: (Resim 5)

Yeniçeri ocağının kırkinci ortasına mensup olanlar için kullanılan bir tâbirdir.

Kuloğlu Başçavuşu: (Resim 6)

Yeniçerilere kul denildiği için başları olan çavuşa da bu unvan verilmişti. Yenieri Ağaları için de, Kul Ağası tâbiri kullanılmıştır.

Çorbacı: (Resim 7)

Kapıkulu ocağının 31 bölüklü acemi ocağı ile Osmanlı ordusunun piyade askerini teşkil eden bölük subaylarının unvanıydı. Çorbacılar, bölüklerinin bütün işlerinden sorumlu tutulurlardı.

Odabaşı: (Resim 8)

Yeniçeri ocağı subaylarından birinin adıdır. Buna Ortabaşı da denilirdi. Çorbacı'nın yardımcısı olup, bölüğünün düzeniyle ilgilenirdi.

Kethüda Bey: (Resim 9)

Yeniçeri ocağının büyük subaylarından birinin unvanıydı. Kul Kethüdası veya Ocak Kethüdası da denilirdi. Kethüda Bey, Yeniçeri Ağasının muavini durumundaydı.

Ortaçavuş: (Resim 10)

Yeniçeri ocağı subaylarından birinin unvanıdır. Buna "Çavuş-ı miyane" de denilirdi.

Salma Çuhadarı: (Resim 11)

Eskiden gece gündüz muhtelif kıyafetlerle şehri gezerek suçluları kontrol eden, emniyet ve düzeni sağlayan kimse olup, unvanı emniyet âmiri anlamına gelir. Yeniçeri subaylarından Salma Çuhadarı'nın emrinde kıyafet değiştirmiş yirmi kadar asker de bulunurdu.

Zırhlı Nefer: (Resim 12)

Muharebelerde ön safta döğüşen zırh giymiş askerdir.

Sekbanbaşı: (Resim 13)

Yeniçeri ocağının yüksek rütbeli subaylarından birine verilen addır. Ocağın ikinci büyük subayı olup, Sekban ocaklarının en büyük âmiri olan Sekbanbaşılar, Yeniçeri Ağası ordu ile sefere çıktığında İstanbul'da Ağa Vekili olarak kalırlardı.

Bostancıbaşı: (Resim 14)

Bostancı ocağının en yüksek rütbeli subayının unvanıydı. Bostancı-

başlık saray memuriyetlerinin en önemlilerindendi. Bostancıbaşılar padişahların muhafazasından ve Anadolu yakasının emniyetinden sorumluydular. Bostancıbaşıların, saraydan çıkışında padişahın koluna girmek ve atının üzengisini tutmak gibi hizmetleri de vardı. Bostancıbaşılar, aynı zamanda Yeniçeri Ağasıyla birlikte yangına gider, emrindeki bostancılarla yangının söndürülmesine gayret sarfederlerdi.

Subaşı: (Resim 15)

Zabıta ve daha çok belediye işlerinden sorumlu kimselerin başına verilmiş olan addır. Bunlar kazalarda vazife görürlerdi.

Asesbaşı: (Resim 16)

Yeniçeri ocağını teşkil eden ortarlardan 28. ortanın çorbacısının unvanıydı. Bunlar ocaktaki resmî ve askerî vazifelilerden başka şehrin asayişiyile de ilgilenirlerdi. Bu tâbir, bugünkü polis müdürü anlamına gelir.

Bucakbaşı: (Resim 17)

Bugünkü karşılığı ile jandarma subayıdır.

Tımarlı Sipahi: (Resim 18)

Osmanlı askerî teşkilâtında "Tımar" namıyla onda bir vergisini aldıkları araziye mukabil, harb zamanlarında kendi hayvanları ve birlikleri ile beraber sefere iştirak eden süvari askerine verilen addır. Bunlar akıncılık ve karakol hizmetlerini görürlerdi. Harbde piyadenin müdafaası ve gerektiğinde hücumda iştirak de, yine bu sınıfın vazifeleri arasındaydı.

Lâğımçı: (Resim 19)

Kaleleri düşürmek veya düşman ordugâhına zarar vermek maksadıyla lâğım yapanlar için kullanılan bir tâbirdir. Lâğımçılar aynı zamanda ordunun muhafaza ve müdafaası için istihkâmlar da yaparlardı. Bu işleri görmek üzere lâğımçı ocağı adlı teşkilât vardı. Başlarına Lâğımçıbaşı denilirdi.

Cebeciler Kethüdası: (Resim 20)

Cebeci, harb âletleri ve levazımı yapan, bunları muhafaza ve harbde mevzilere kadar ulaştırıran bir kısım ordu mensuplarına verilen unvanıydı. Bu teşekkül, diğer askerî teşekküller gibi müstakil bir ocak şeklindeydi. Cebeciler de, diğer ocaklar gibi ortalara ayrılmıştı. Bunların en büyük âmiri Cebeci başıydı. Bunun da, Cebeciler Kethüdası adında bir muavini vardı.

Topçubaşı: (Resim 21)

Kapıkulu ocaklarından topçu ocağının başına verilen unvandır. Topçubaşılar imparatorluk sınırları içinde bulunan bütün topçu askerlerinin kumandanı olup, İstanbul'daki anbarlardan başka kalelerdeki anbar ve

cephanelerin muhteviyatını kaydettirerek noksanlarını tamamlamakla mükelleftiler.

Humbaracı: (Resim 22)

Yeniçeri teşkilâtı içinde topçu yerine kullanılan bir tâbirdir. Bu ocak mensupları, havan toplarıyla humbara attıkları için bu adı almışlardı. Başlarına Humbaracıbaşı denilirdi.

Delî Süvarisi: (Resim 23)

Rumeli'de ilk olarak teşkil edilen bir sınıf süvari askerine halk tarafından yanlış olarak verilmiş addır. Asıl isimleri kılavuz, yol gösterici demek olan delil olduğu halde bu ismi almaları, hiçbir tehlikeden korkmayıp deliliği andıran bir cesarete sahip olmalarından ileri gelmiştir. Bu teşkilât daha sonraları yalnız Rumeli'ye inhisar etmiyerek genişlemiş, Anadolu'daki vezir ve beylerbeyilerin maiyetlerinde de kurulmuştur.

İmam: (Resim 24)

Yeniçeri ocağı mensuplarından dinî vazifelerle mükellef olanlar için kullanılmış bir tâbirdir.

Bayrakdar: (Resim 25)

Bayrak taşımak vazifesiyle mükellef olana verilen addır. Ayrıca, "Alem" taşıyan alemdar, "Sancak" taşıyana da sancakdar denilirdi.

Civelek: (Resim 26)

Yeniçeri ocağı mensuplarından delikanlı yaşta olanlara Civelek denirdi. Civelek yâver demektir. Bunlar daha çok mutbakta aşçıbaşı yanında vazife görürlerdi.

Enderun Mektebi Şâkirdi: (Resim 27)

Sarayda kurulup mevcudiyeti beşyüz yıl devam etmiş olan mektebe "Enderun Mektebi" veya "Enderun-ı Hümayun Mektebi" denilirdi. Bu mektebe devam eden talebeye de, o zamanın tâbiriyle şâkirdan denirdi.

Acemi Oğlan: (Resim 28)

Yeniçeri ocağına esirlerden, yahut devşirme usulüyle hıristiyanlardan toplanan çocuklara verilen addır. Acemi Oğlanları tamamen hıristiyanlardan teşekkül ederdi. Fakat Bosna halkı, müslüman oldukları halde, onlardan da devşirme usulüyle acemi oğlanı alınmıştır. Ancak bu kendi arzularıyla olmuş, Bosna ve Hersek halkına bu imtiyazı Fatih Sultan Mehmed Han vermiştir. Acemi Oğlanı, kırk evde bir hesabıyla devşirilirdi.

Harbeci: (Resim 29)

Suçluların tevkif ve hapsiyle vazifeli olan kimselere verilen addır. Bunlar yeniçeri ocağına mensup olup, başlarında bulunan yeniçeri ocağının ileri subayına Muhzır Ağa denirdi. Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra, harbecilere "Kavas" adı verilmiştir.

Selâm veren yeniçeri: (Resim 30)**Keçeli yeniçeri: Resim 31)**

Yeniçerilerin başlıkları beyaz keçedendi. Yeniçeri keçesi denilen bu başlıklar arkaya doğru "yatırma" denilen tiftikten kolluydu. Yeniçeriler başlıklarını iğri, subayları olan çorbacılar ise düz giyerlerdi.

Solak: (Resim 32)

Yeniçeri ocağını teşkil eden 196 ortadan 60, 61, 62 ve 63. ortalara verilen addır. Solak teşkilâtı Yıldırım Bayezid Han zamanında kurulmuştur.

Ulûfe götüren yeniçeri: (Resim 33)

Yeniçerilerin üç aydan üç aya çıkan ulûfeleri, Divanı Hümayunda parlak bir törenle dağıtılırdı. Ulûfe dağıtımı bitince, keseler içindeki para askerler tarafından omuzlarına vurularak kışlalara götürülür ve ertesi gün askerın gözü önünde keseler açılır ve herkesin hakkı çorbacılar tarafından dağıtılırdı.

Birinci ortanın aşçıustası: (Resim 34)

Her yeniçeri ortasının "usta" denilen bir aşçıbaşısı bulunurdu.

Karakollukçu: (Resim 35)

Yeniçeri ocağının bölük ve ortalarındaki küçük çavuşlara verilen addır.

Otuzikinci ortanın aşçıustası: (Resim 36)

Yeniçeri ocağının 32. ortasının aşçıustası.

Karakollukçu: (Resim 37)**Aşçıustası: (Resim 38)**

Yeniçeri ortalarında "usta" denilen aşçıbaşı.

Sebilci: (Resim 39)

Üzerinde deriden bir su kırbası, arkasında deriden ceket, ayağında şalvar, başında ağbani sarık sarılmış beyaz külâh olduğu halde su dağıtan kimselere verilen addır.

Saka: (Resim 40)

Yeniçeri ocağının su ihtiyacını temin edenler hakkında kullanılan bir tâbirdir. Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra bu tâbir yerine "sebilci" kullanılmıştır.

Şâtır: (Resim 41)

Padişahların bir kısım maiyeti halkına verilmiş addır. Şâtırlar me-rasim ve alaylardaki gösterişi arttırmak maksadıyla padişahın maiyetinde giderlerdi. Yaya sınıfı olup, ocakları Tanzimattan sonra tarihe karışmıştır.

Kullukçu Zâbiti: (Resim 42)

Eskiden kulluk denilen karakollarda vazifeli yeniçeri efradına kullukçu denirdi. Bu yeniçerilerin başına da Kullukçu Zabiti denirdi.

Kullukçu Çavuşu: (Resim 43)

Kullukçu yeniçerilerin çavuşuydu.

Defter Emini: (Resim 44)

Önceleri "Defter-i hakani nazırı", "Defter-i hakani emini", son zamanlarda da "Tapu umum müdürü" adını taşıyan vazife sahibinin ilk adıydı.

Baş Kılavuz: (Resim 45)

Düşman hakkında malûmat edinmek için ordu hizmetinde kullanılanların başına verilmiş addır.

Kolbaşı: (Resim 46)

İnşaat işlerinde toprak kazmak, malzeme taşımak veya harç yapmak gibi işlerle uğraşan işçi gruplarının başında bulunan kimseye verilen addır.

Vezir Tatar Ağası: (Resim 47)

Posta teşkilâtının kurulmasından önce, posta işlerini görenlerin başına Tatar Ağası denirdi. Hükûmet merkezinde posta işlerini görmek maksadyda kurulmuş bir teşkilât olduğu gibi, her vezirin emrinde ve dairesinde de birçok Tatar Ağası bulunurdu. Bunlara Vezir Tatar Ağası denirdi.

Vezir Baş Tebdili: (Resim 48)

Vezirin maiyetinde bulunan, kıyafet değiştirerek gizli işleri araştıran kimselerin başında bulunana verilen addır.

Davulcu: (Resim 49)

Mehter takımında davul çalan kimsedir.

Zilzan: (Resim 50)

Mehter takımında ayakta durarak zil çalan kimsedir.

Borazancı: (Resim 51)

Mehter takımında ayakta durarak borazan çalan kimsedir.

Zurnacı: (Resim 52)

Mehter takımında zurna çalan kimsedir.

Mehter Başı: (Resim 53)

Saray mızıkacılarının başlarına verilmiş olan addır. Mızıkaya "Mehterhane", mızıkacı efradına da "Mehteran-ı tabl ü alem" denilirdi. Nevbet çalınırken Mehter Başı halkanın ortasında durur, takımı idare ederdi. Mehter takımı davul, zurna, nakkare, boru, zil ve kös'ten mürekkepti.

Galata Çavuşu: (Resim 54)**Çıplak: (Resim 55)**

Yeniçerilerde hizmete girmek üzere nöbetle soyunan askerler hakkında kullanılan bir tâbirdir. Ağa çıplağı, kaptan paşa çıplağı gibi sınıflara da ayrılırlardı.

Kalyoncu: (Resim 56)

Eskiden bahriyeli karşılığı olarak kullanılan bir tâbirdir. Kalyoncu sınıfı 1682'de kurulmuş, buharlı gemilerin icadına kadar devam etmiştir.

Levend-i Rumî: (Resim 57)

Buharlı gemilerin icadından önce Osmanlı donanmasında çalıştırılan hıristiyan askerler olup, daha çok kürek çekme hizmetini görürlerdi.

Levent: (Resim 58)

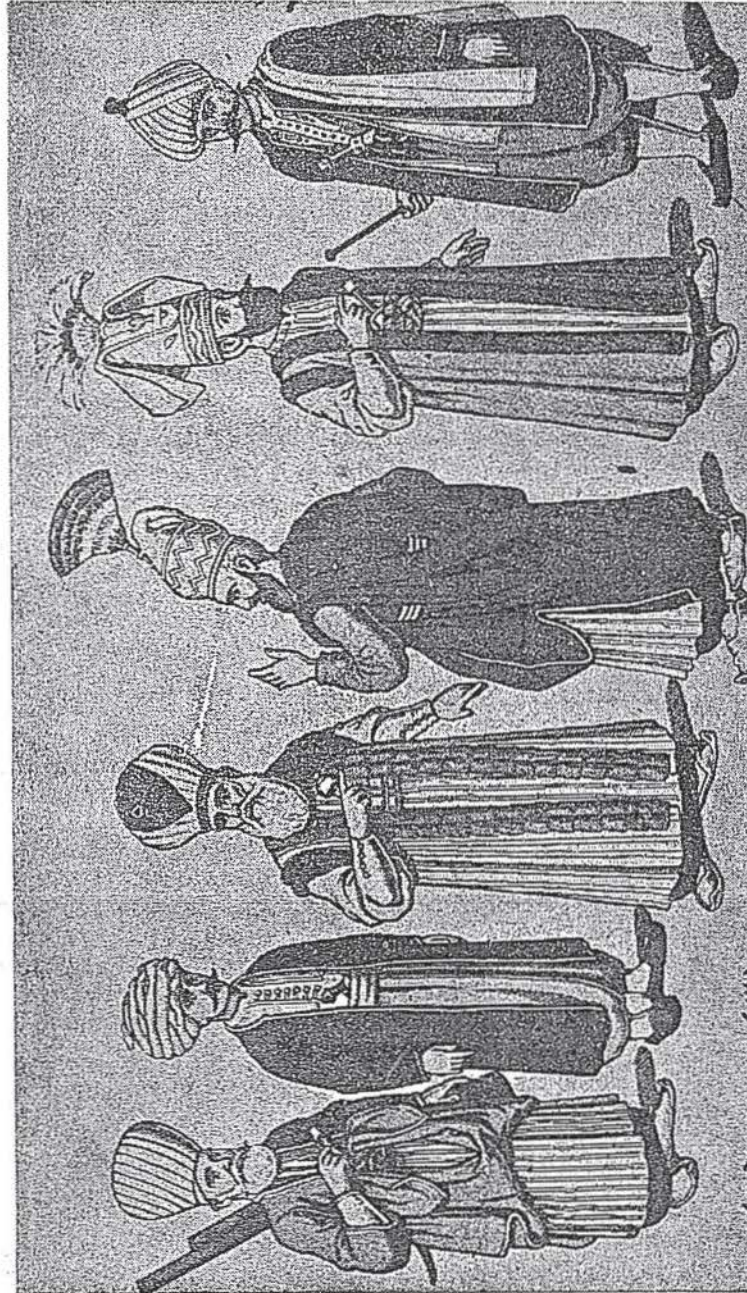
Bahriyede kullanılan askerlere verilen addır.

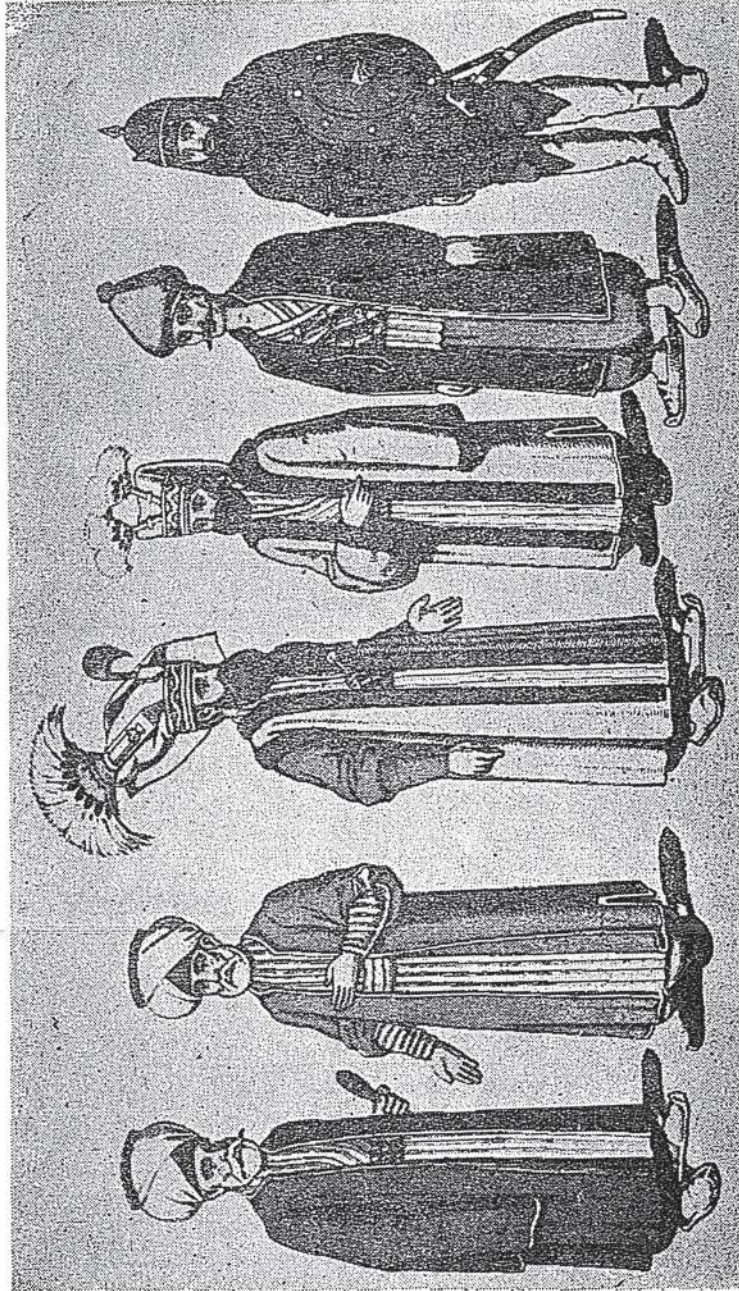
Osmanlı ordusunda değişik zamanlarda birçok yeni sınıf ve ocak kurulmuş, birçokları zamanla kaldırılarak, yerlerine yenileri kurulmuştur. Burada daha çok resimlerle örnekleri verilen askerî kıyafetlerin karşılıkları verilmiştir. Bunların dışında, daha birçok askerî sınıf ve bunların da kendilerine göre kıyafet ve unvanları vardır.

B i b l i y o g r a f y a :

- Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi*. Osmanlı ordusunun bidâyet-i teessüsünden zamanımıza kadar. 2 C. İstanbul 1325 (1907), Mekteb-i Harbiyye Matbaası. 8° resimli.
- Official Costumes of the Ottoman Empire*. (At the beginnings of the 19th century). Painted By Brindesi. İstanbul 1960. İskit Yayınevi. 22 S. 8° resimli.
- Türkische Gewänder und Osmanische Gesellschaft*. Graz 1966 Akademische Druck-u. Verlagsanstalt. VIII+119 S. 2° resimli.
- XVIII inci Asırda Türk Askerî Kıyafetleri. *The Military Costume of Turkey; In the end XVIII century*. İstanbul 1933, Zaman Bookselling Office. 88 S. 8° resimli.
- Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 C. İstanbul 1946-1954, Millî Eğitim Basımevi, 8°.

(Türk Kültürü, sayı 70, s. 58-75)

12

11

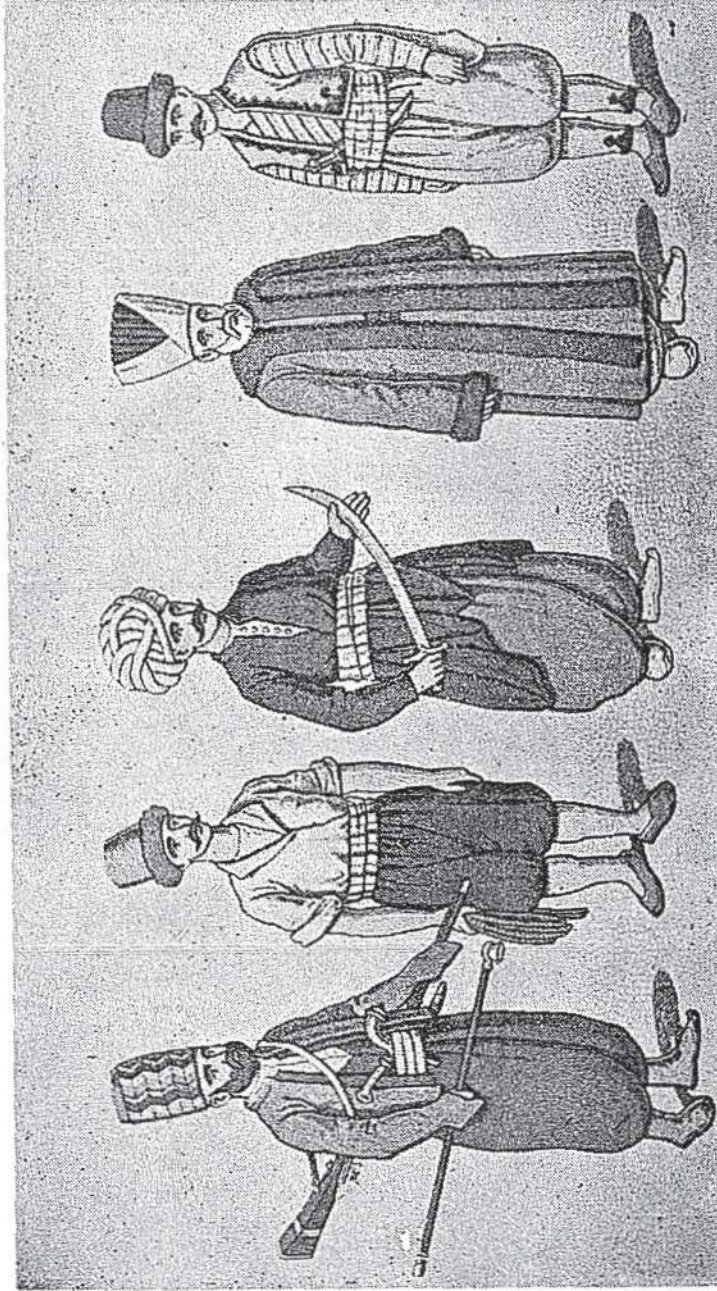
10

9

8

7

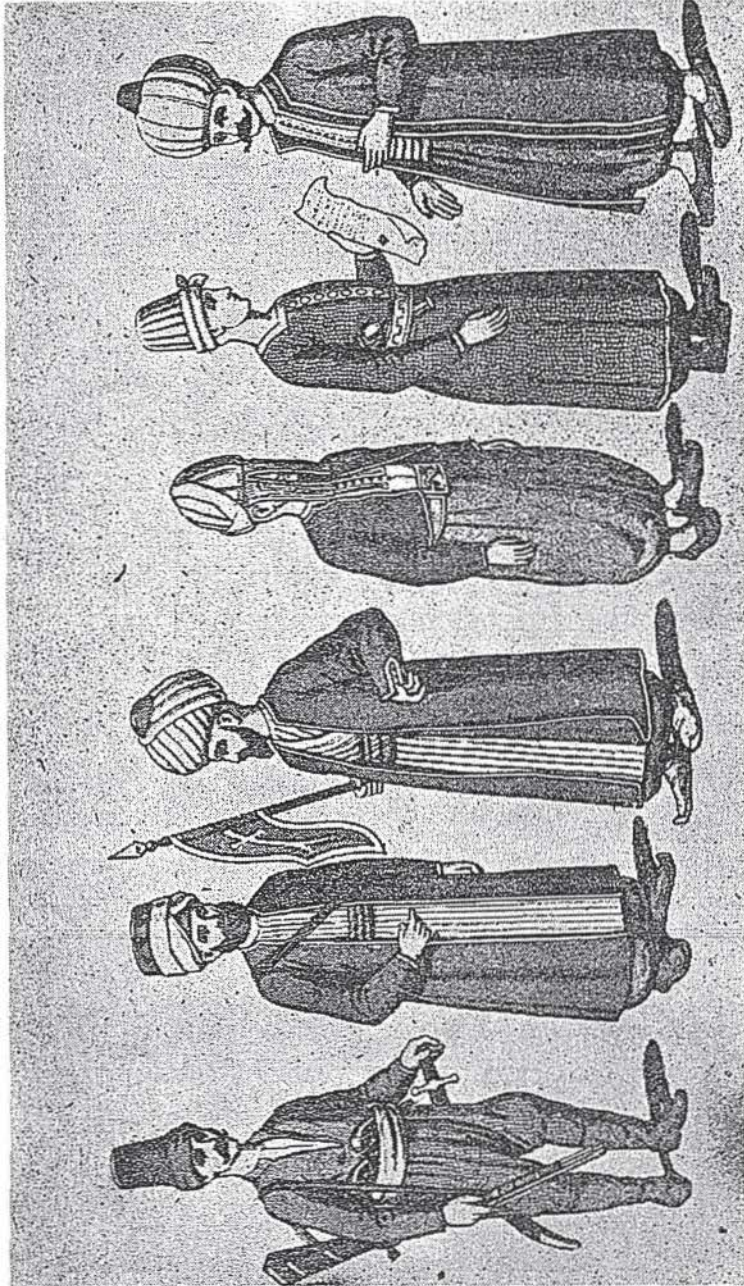
22

21

20

19

18

28

27

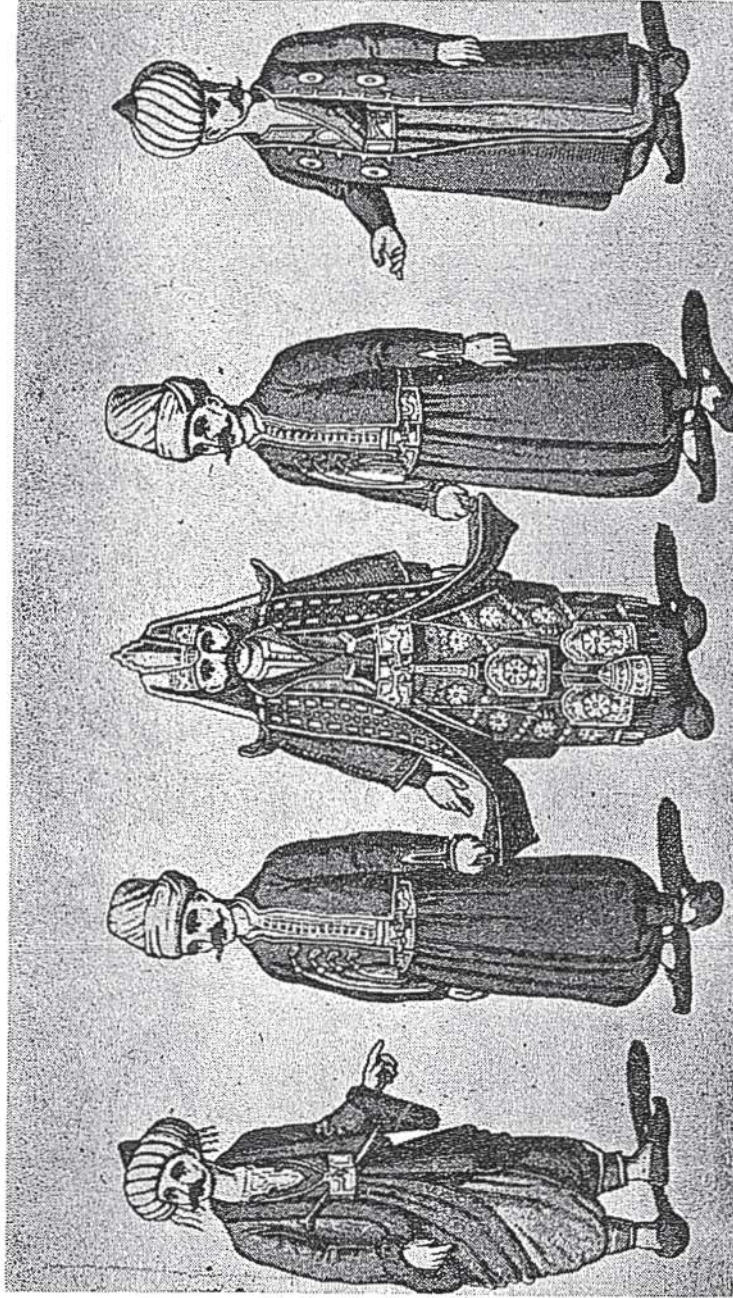
26

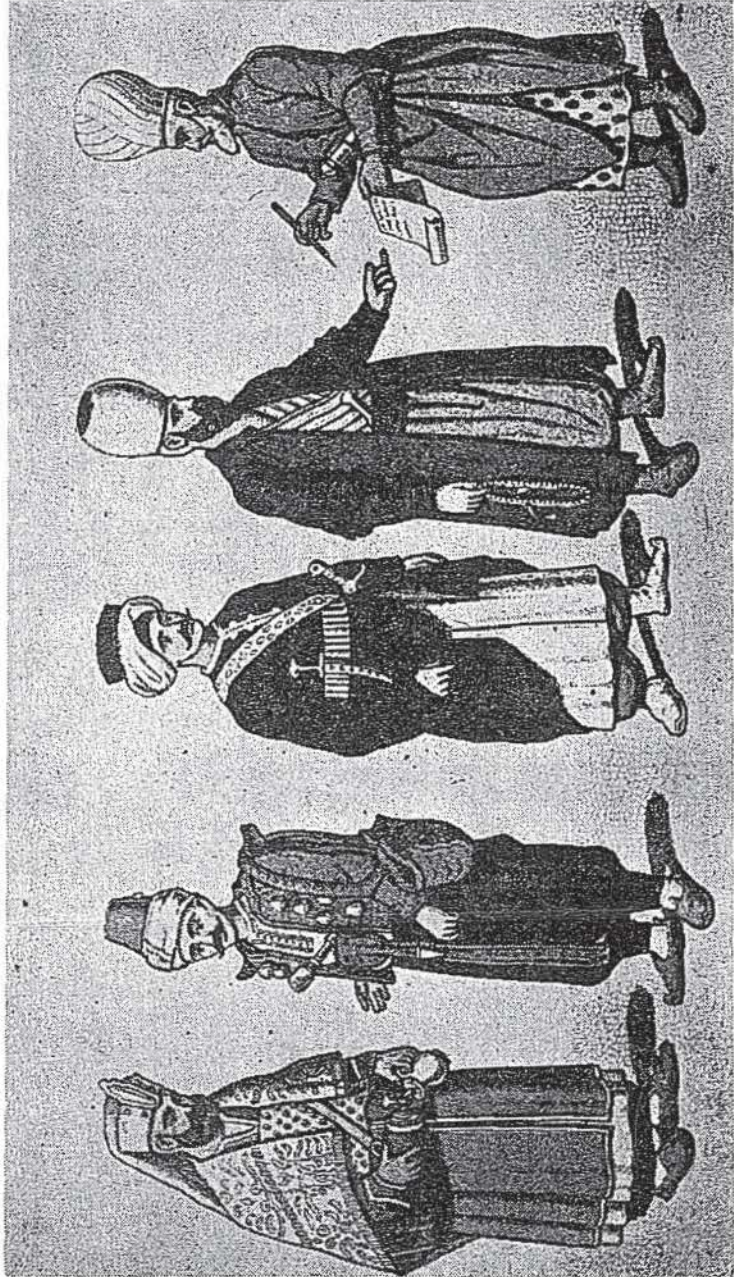
25

24

23

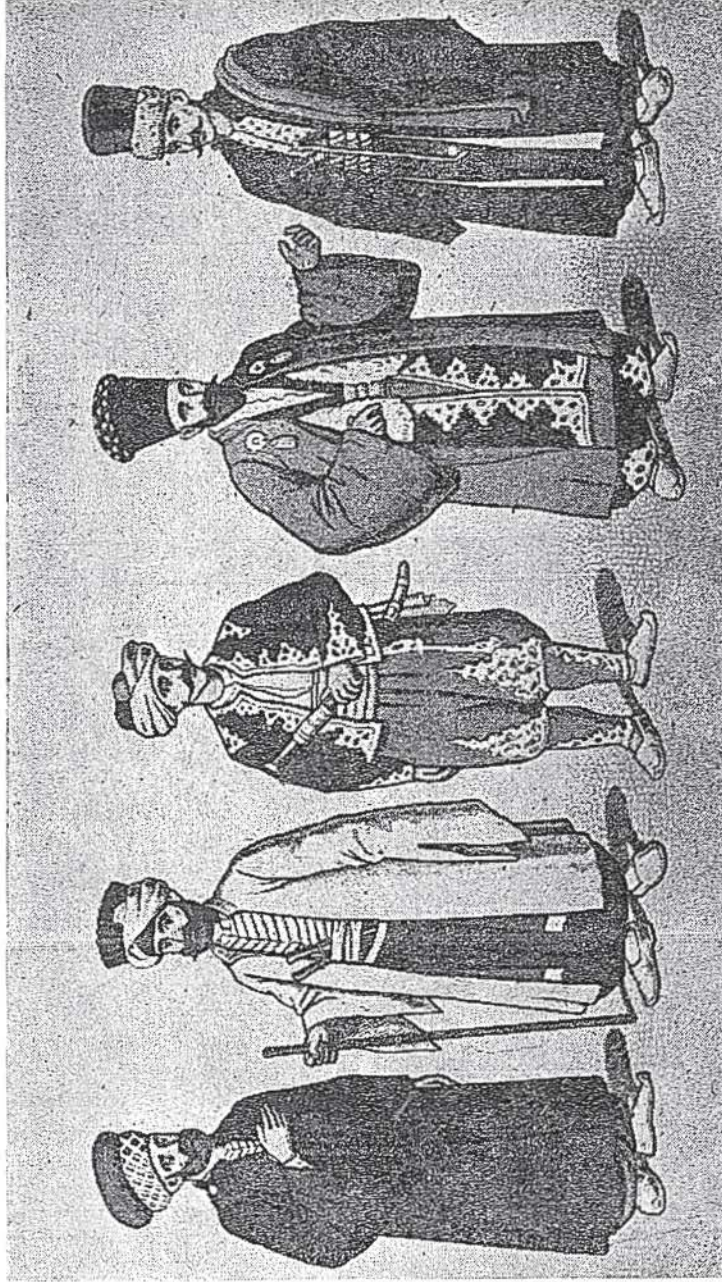
43

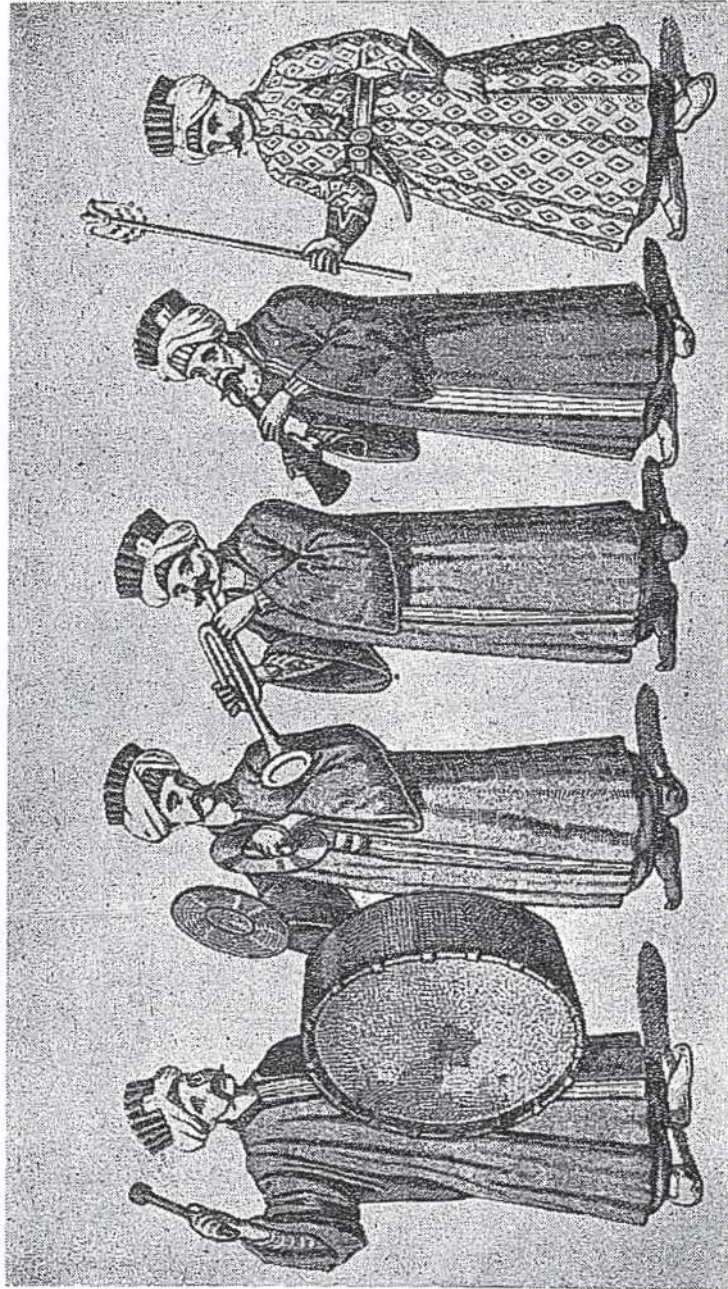
42

41

40

39

53

52

51

50

49

